

СВЕДОЧАНСТВА

КЪИЖЕВНИ - ЧАСОПИС
ИЗЛАЗИ ДЕСЕТОДНЕВНО

4

СВЕДОЧАНСТВА

КЊИЖЕВНИ ЧАСОПИС
ИЗЛАЗИ ДЕСЕТОДНЕВНО
И ТО: 1, 11 И 21 СВАКОГ МЕСЕЦА

21 ДЕЦЕМБАР 1924

4., БРОЈ ПРИСНОСТИ И ПОЖРТВОВАНОСТИ ОСЕЋАЊА

САДРЖАЈ

СКИЦА ЈЕДНЕ ФРЕСКЕ ИЗ МАНАСТИРА ВЕЛУЂЕ

* * * * * МИЛАН ДЕДИНАЦ
КРВ РАЗУМА МАРКО РИСТИЋ
ИЗ ЕПА „РЕЧ ОПРАВДАЊА“ МЛАДЕН ДИМИТРИЈЕВИЋ
ТРИ ПИСМА

1. Писмо српских војвода Проји Маијеји
2. Писмо Књагиње Љубице Књазу Милошу (необјављено)
3. Писмо сељанке из Бачке

ТРИ ПИСМА

1. Писмо Едгара Поа
2. Писмо Аршуре Рембоа
3. Писмо Жака Вашеа

МИЛАН ДЕДИНАЦ Р. ПЕТРОВИЋ

НАРОДНА ПЕСМА

АНЂЕЛИ ЗВЕЗДОНОСЦИ, ЦРТЕЖ АНДРИЈЕ РАЈЧЕВИЋА (1649)

Људи који нам праве разноврене неприлике могу да рачунају на нашу омерну благодарност, јер су уверени да нас задужују добротинама. Њима несумњиво пристоји и право да дижу хипотеке на (благословљену) Будућност.

(Два човека)

Тин Ујевић

Преишлаиша :

Адреса Уредништва :

на 3 броја 12 дин., на 6 бројева 24 дин. БЕОГРАД, КРАЉА МИЛАНА, БРОЈ 79

ЦЕНА БРОЈА У ПРОДАЈИ 4 ДИНАРА

Одговорни уредник: Ђорђе Ђорђевић

Штампарија „Родољуб“ А. Д.

Хоће ли сванути дани
 Хоће ли доћи часи
 да опет пођем на пут,
 Мајко! или је боље
 да нам је теже по свету

Другом ме улицом сведи
 другим путем проведи
 да се спустим на реку,
 Да сестра ход ми не чује,
 да мајка очи не види,
 да грех не боли
 да ме још воли,
 као некада!
 Некада!

Мајко, морало је да буде!
 Онда те најбоље воли
 кад од погледа бежи,
 Буди му добра
 кад му је боље, — код куће своје лепе,
 дуго да није,
 онда те најбоље воли — од тебе мајко, од Тебе кад се крије.
 Онда те најтеже воли,
 онда се једино моли
 Боже! докле ће овако светло!
 о доцкан самац кад тихо улеже
 кад кратко седи до тебе,
 кад сестру пази да је не додирне,
 О ноћи, ноћи мајко! кад су ти немирне!

О дал ће сванути јутра!
 О дал ће доћи часи!
 да једном, једном се кренем,
 ох шта ћу ако ћутим,
 гадно ми ово место
 добро да се осменем!
 ох мајко! мајко!
 или ће доћи
 да једном и ја се кренем,
 опет весео.
 Свуда!
 Мајко, да те споменем
 — на сваком прагу
 На тебе
 увек да се осменем
 опет да се осменем

Милан Дединац

КРВ РАЗУМА

1

Сном девојачким можда, дубље могу да размишљам по блиским речима разума. Једно мутно срце пева за свој живот о свакидашњем хлебу. Опроштаји и блистава снага обогашеног духа, ја желим такву моћ, пуњу љубави, пуњу благости, поезије. Тако сањам о Крви Разума. Најскупоценија, плодна, врела Крв Разума, она која у јутарњој лепоти пије неисприну љубав. Тако су и погледи моји на њеним очима једна верна одгонетка за питања о храни и будућности људског духа. Једна свежа, једна верна одгонетка. Са снагом тврдим јединственост људског бића, моћ, и смисао овог умора и одмора од рођења до смрти, те реке коју бих хтео бистру тако да обојим отвореним и светлим погледима, очима, за бољу љубав јединственог дара.

2

Да ми и бол чак буде драга слика за пут у сан живота, да ми и најдубље вече буде само песма, то је можда неизлечива површина духа и озбиљности. Волим и рђаву музику; васпостављамо понова, из слабости, величину и блискост сентименталности. Покушавам да пишем; увек исте речи воде моју мисао, и исти пејзажи граде позадину мојих речи. Тако, неизгладиво, живим за једну оазу. А не знам још, чак ни да ли живим за жељу, за смех, ни да ли желим дуга утапања у заборав (песма немара), или вечито будно сећање, присуство једно непрестано јаве, мојих тренутака и свих ствари око мене: ту видовиту, дрхтаву свест. Таласи великих и мирних покрета у животу: звездане ноћи,

љубави, погледа и мисли, судбине, разговора, бистрих јутара у снегу или у топлом зеленилу, заорава, дугих успомена, — тако су одморни, широки, заносни, успављујући, ти таласи. Међутим, не напуштају ме ситни обзирни, тако да не могу, вечним замахом једним, да беспримерно запливам ка спасоносној лучини. Али носим каткад ипак једну радост, утешно осећање живота као врховног, ненадмашног, бесплатног дара. Отуда беспримерна духовност у сваком покрету, у сваком телу. Отуда велико оправдање и велика утеха. Продубљивати све даље богатство ове снаге, пречишћавати изнова златну руду, издвајати још једном најдрагоценије грумене: благости, моћи, храбрости, достојанства, уживања, разума, надахнућа, љубави. Славити, са сажимањем дана, са разумевањем ноћи, славити и искористити живот. И прилазе ми ево, испружених руку, ови врхови временског путовања: Тренутци Постања. Вредности постају, јер се сад откривају изнова, дубље, први пут. Тренутци открочења. Ту живот потсећа на живот, ту блиста осећање живота, додир са њим, кроз песму или лик, небо или покрет. А тајни, или одједном разголићени, сам Материјал свих ствари, та суштина, као да је Тренутак Постања у простору.

3

Видите ли у свему томе везу, разгранату реч о смислу живота? Видите ли ту ново оправдање, на пример љубави за свеже цвеће на столу, за поглед у звезде, за ведрину и за плитку тугу? Јер говорим о схватљивој величанствености свакодневног живота. О новој, новооткривеној величини конвенционалне лепоте. Буђења, јутра, поља, писма. Не захтевајући сталну радост, ни снагу: топла, црвена крв струји и кроз многе слабости. Али безбрижна гордост блиста на челу младости, и младост корача кроз улице, кроз духове, кроз укус. Младост, као завештање живота и срца. Разум који осећа, племенита животиња у природи, живи у блиставој свести своје слободе. Јер је живот толико разнобојан, толико различитих брзина. И јер лепота има безрој лица, а мисао има маску, а неочекиваном поезијом су изненада натопљени неки тренутци и неке речи мудрости и лажи. Ако то имамо у виду, учиниће нам се много шта на сну и у јави, ретко, драгоцено, и заљубљено. Мислим да ми сад не можете ништа пребацити. Нејасно и јасно удружују се да опртају крвоток разума, срца и тела. Тај крвоток храни једно пречишћено, упрошћено и компликовано схватање — живота ради живота. Он струји неумитно, па и ако све није страст, полет и борба, снага, све је бар куцање срца и часовника, мутних мисли и прецизних осећања. И зато овај силет нејасног и јасног, бар својом игром светлости и мрака, сенком силуетира, као на белом платну, на овој хартији, небеску игру свесног и несвесног у људском склопу. Можда смо само трагична физиологија и самосвест на ивици непостојања, али младост, али ведрост безбрижност, показују ми пут, кроз шуму, кроз сутон и

мирисну свежину, ка светлости идућег јутра, језера, па и ако је чак и то корачање кроз пријатну тугу, једна пригушена радост.

4

Ради једног слова рађа се богатство, и неће проћи ни слутња на прве кораке мог животног сна, а већ ће се расклопити капија неразумљивости и смрти. Ако ми рука не додирује хартију, нећу моћи да пишем, ако ми тело не приања уз живот, нећу моћи да живим. Заборави већ једном због чега постају ствари, нека ти занос води ма и најнемарнија игра једног слова, а колико ћеш чекати на вратима не мења коју ћеш личност видети, несхватљиву, кад ти се врата отворе. Загрли своје дане, тим сам ти одговорио и на последње питање, које си као одрицање поставио свом бићу, постајем мудрији откако сам оставио птице да мисле за мене. Она права дубина је на дну неизмернога мора, зато сам захвалан и најповршнијем погледу само ако наговештава блискост опалне сенке. Замисао о немогућем луту откупљује мисао о лепоти останка, и моје присуство значи још једном учешће у присутном. Зраци свакодневног, капље кише, и обични поздрав сунца, ако моја свест једним једва успаваним осмехом лебди над мојим срцем, моћи ће да је одведу у једну блиставију долину неба и земље. Чамцем прећићу преко једног залива.... Где сам то тако већ гледао себе на води? Прашума и велики градови, колико неисцрпних низова који могу да обгрле дух, над језерима, пред облачним, густим и спорим вихором самоубиства! Ослони се на битну лепоту и утеху сваке ствари, на спасоносну бездушност сваке живе речи; „како је лепа реч: патити“, рекла ми је једном једна девојка. Брзо, заклопићу очи да не видим ни један други глас. Дочекаће ме лаког за лет, раширених руку за тај последњи загрљај, онај корак који више неће имати ослонца за ногу. Само кад би ме у великој једној игри затекао и тај тренутак, у миру или страсти, тај неизбежни занос кад нестане тла, да у своју бескрајну несвест повучем само осмехе и златне одјеке у срцу.

5

Безбрижна гордост. Натопљена сећањем јединог живота који можемо живети, пуна преданости али и немара, безбрижна гордост. Јер ево све брже пролазе дани и ноћи, и шта онда мари коју ми реч може сусед мислити. Снагом морепловца и музичара, на вечним таласима певам о неразрешеном спасоносном смислу свих покрета. Зато је тако тешко жртвовати ма једну своју реч, ма једну могућност дана, одрећи се, отпутовати у нова открића земље. Сјај свега присутног, видљивог, каткад потамни пред тим унутрашњим блеском непознатих предела, пових жудњи, али је обично толико драг и јак, да га не можемо напустити за љубав незнаног другог живота. Али се каткад ипак, једнога дана.... Јер нико не зна у ком га часу може обухватити моћ поласка.

А мораће поћи ма ко, само ако га, у сенци његовог стварног живота, дотакне крило сна, неодољивог нагона, блаженства, позив на велики полазак. Па ипак остајемо, ту: где смо. Свеједно. Јер и тај останак је дар судбине. Откуда скала њихових вредности онда, кад сви покрети имају смисла? Да ли су они мерени по присуству поезије у себи, или само по емоцији коју ми могу дати, по количини те емоције, по чистоти њеној, далекосежности, каквоћи? Можда је то иста мера, рашчлањена само на узрок и последицу? Али шта онда мери саму ту поезију једног догађаја? Јер разум мој може само да отелотвори свест о весељу, срећи тела и срца. Тако смо утопљени, животом и осећањем, у самој Крви Разума. Шта значи та крв? Далеку песму радости, или равнодушност пуну снаге, моћно узбуђење. Шта значи мој лик у тој крви? Велику хазардну игру на живот и смрт, са горким, сочним кореном миља дубоко у земљи, и место лишћа, са круном ведрине од самога неба и плавих облака над медом. И тако је брз пут живота, сваки је крај незнани крај, шта ме ту обавезује? Хтео бих прогласити лепоту и висину свег овог живота, хтео бих нешто још рећи, знати. Речи живота долазе и одлазе, срце је онај дубоки, лаки пејзаж над којим мисао лебди, и једино смрт не отискује жиг утехе на снегу. Још одјекују мукли куцаји крвотока —

6

*Човек је на земљи. Знамо да смо у јаву, из
незнаног краја дошли. И шта још? Чак ни то.*

Закони пролазе, он их гледа: ни на шта не може коначно ослонити своју веру, ни на коју веру не може коначно ослонити своје законе; а нема довољно ваздуха изнад ове летње ноћи за безакоње његове подсвести.

*

*Гледа већ од створења света
Свим честицама ткива
На неразговетне знаке у небу
Све су му душе и сва открића
Остала бол и гроза помрчине*

*

ЛЕПОТА, ШТА ГА ГОНИ ДА ВЕРУЈЕ ДА ЖИВИ ТАЈ ДУХ
КАДА НА ЗЕМЉИ НИШТА НЕ СВЕДОЧИ ЗА ТУ ИСКЉУЧИВОСТ

* * * * *

А: Поштењем одржи чист, свој напор ка уметности, од утицаја свога свакодневног живота; жртвуј делиће своје среће, ради једне објективне, часне лепоте.

Б: Заклопи очи, не збуњуј моју слабу логику својим примедбама;

покушаћу једно доследно оправдање, више но одбрану, апологију свог свакодневног живота.

(Где је? Слеђена? Спаљена? Утопљена?)

*
Пре свега дух му је преплављен
Тим за навек неумитним таласима
Када га срце ломи пред несавладљивошћу
Девојачке судбине

*

Он, тако, дављеник; уопште није на њему да пресуђује, судија без права, над лепотом. Безвредно решавање, у сланим таласима.

Из дана у дан, обнавља лични живот; из дана у дан, гледа на другу страну, тамо где се обнавља, у пени неба, Вечна Лепота; је ли то све исти пут божанства? Самим тим што је рођен, добија право да пресуђује над животом. *И најзад: живи ли он? И где су границе обмане? И чиме је намамљен, преварен?*

Не питај, не питај, не питај!
Високи визори саветују немар
И нигде није радоснији
Но у животу срца и тела
И ипак тако неспокојан

*

.....И ништа нисам одговорио! Свеједно, *лутаћу* кроз речи и кроз крвоток, кроз таму и кроз љубав, не тражећи излаза, слушајући само чудну, заносну музику која моје лутање опија, да заборављам на прошлост и на све векове ван мене.

* * * * *

Емоција мерило вредности, о *Крви Разума*? Шала.

А од праискона закони: границе неба и пакла, границе хлеба и стакла? Он зна да има једна мера, он зна да нема мере уопште. Он ипак зна да има једна мера. Реч је о естетици, о етици, о тици.

И, међу литературама, међу витезима у сребрним оклопима, међу митраљезима и речницима, и међу аветима и радиограмима, у проламајућем окршају громава и камених законских плоча, као да је победница: та мала гола девојка: његов свакодневни живот, и сопствени сан.

Јер у коју писану песму никада није посумњао?

Гледа: једна девојка, тишина, пролеће, ваздух,
снег, светлост, глас,
лето, вече, раме, где? где?
шума, море, једна девојка.

И земља се окреће у бесконачности, у бесконачност.

Разум крви! Долином разума покушао сам да нађем плодносне реке, понорнице, сливове крви. Ван грубости и крикова, на житним пољима мисли, тихе музике, покушао сам да нађем снагу, да саградим гигантске аеродроме, да ми не буду потребни крвини планински висови да бих дошао до кула ваздуха, ка слободи, ка сунцу. Од мирноће, од непрегледних равница размишљања, сна, ка моћи. Тражио сам струјање непобедимости, растопљенога челика, по сочним, благо заталасаним, њивама мисли, лутао сам за крвљу разума.

Али када је та зажуборила крв, била је то песма крви у опште, црвеног нагона, свих ружених зора, свих непосредних слапова, свих снова тела, свих буђења. Невидљива, нечујна, али непобедима, живодајна песма крви. И на њу те јединствене, громовите музике, набујале тишине, тајанствено, топло, плаво и неумитно, опет је заблестао алхемијски камен разума.

Разум крви! Веруј свом срцу, испуни свој живот, Бог ће ти опростити.

Марко Ристић

ИЗ ЕПА „РЕЧ ОПРАВДАЊА“

(ТАЈАНСТВА)

Саградио сам кућу на обали реке
све звезде које сијају на крову
и птице које певају у врту у мојој кући.

А само тужне приче кад сам знао
плакао сам.

На вратима са цветом у руци насликан.

Ево моје две руке у миру да само, рука
и кровом тихо и грањем још грањем
затворен како чудно цео један свет
само кад стаза шушне и оде. Оде...
И стојим тако на углу загледан.

Најдивнији над прстима мојим, дршћем,
улицом тајни да се издваја плам
о изнад кућа ових изнад руку је, неба
да један из даљина само нејасни час.

И руку коју пружим, клоне са кровва... Мир.
као на овом углу вечити загледан, сам,
у моје груди тихо сјај...

Младен Димитријевић

ШЕСТ ПИСАМА

Ако *Сведочанства* донесу каткад по коју ствар која није превод, а објављивана је гдегод већ раније, то је зато што је *Сведочанства* сматрају или погодном илустрацијом основне идеје тога свог броја, или што је желе тиме обновити, или јој повратити њен прави смисао, који при првобитноме објављивању није могао бити издвојен: подвући дакле оно што је у њој вечито, живо и човечанско, а чиме их још једино та ствар може занимати. Тако упоредо доносе *Сведочанства* у овоме броју, *три писма оних који просто, срдечно, и дубоко љубе, и пате*, и чија је истинита душа том болном, брижном, љубављу узбуђена; то су упоредо три писма, од којих једно једино још никад није било објављено (Кнегиње Љубице — Кнезу Милошу, док су друга два прошла незапажено), љубави према својој отаџбини, према породи и према војнику, љубави дакле за широки опстапак; *и друга три која су сасвим на другој граници младог и упорног живота*, тежње за потпуном индивидуалношћу и за моћ интелекта. То су исто тако три болна, љубећа, и брижна писма једнога огромног и трагичног ума, једнога визионара и једнога мученика.

...Трошка ако немате, зашто пешке не идете, и леба не просите, док до пара не дођете; на путу умрите од глади, и ми браћа ваша и род умиремо сваки минут од страха и зулума по путови, ми на вас уздамо се, да ћете ви сјединити сузе ваше са сузама нашим и да ћете непрестано умивати ноге и престола нашега великог цара Александра и велике надежде Русије.... Отиђите, просите и видите, јесмо ли сасвим од нашега цара остављени, дођите и кажите нам истину коју од вас чекамо, тако вам великога Бога и Христова страшнога втораго пришествија и суда. Ако не одете и не дођете скоро да нам истину кажете, то сви од малог до великог ваши соперници да будемо на страшном суду божијем!

Писмо српских војвода Проти Матеји 1814

Ово, досад нигде необјављено писмо писано је на хартија великог формата (in—4°), на којој су, као игром судбине, утиснута два васердрука: на једном пише: Gott erhalte den deutschen Kaiser, око немачког грба, на другом: Franz der Zweite, Deutschlands Befreier, око његовог портрета.

Адреса је написана на истом листу, и цело писмо запечаћено печатом са натписом

ЛЪБИЦ

Л.М.С.

Его Сијатељству

Милостивјејшем Господару Милошу Обреновићу

Књазу Србском

Скоро

у Крагујевцу

Ваше Сијатељство!

Милостивјејши Господару!

Ја сам данас, благодарение Богу, с дјецом здраво и мирно кући дошла у 9. сати дана, и овде у добром поредку све застала, међутим примла сам и Писма Ваша од 25 и 26 т. м. којима сте ме милостиво изво-

лили утјешавати, да је и Вас и Мијаила почела грозница пуштати, и да већ не свирепствује над вама, само колико сте од ње онако слаби; — ова извјестија понечем успокојавала су ме, сотим више што сам се и сама у путу наодила, и мислила сам, по пришествију мом и Вас и дјете скоро овде видети, по последњим писмом вашим врло сам узнемирена, видећи једно да се Ваш полазак на дуже време отложио, због важни послова, а друго што је Мијаила при писању последњег писма Вашег опет уватила грозница.

Док сам била у путу, и кое како спосила сам а сад кад сам већ код куће, немогу дурати нимало, све ми се чини да му је сјенка предамног. — Познато је и вама како ја над дјецом лебдим особито ноћу, како ји гледам и покривам, час једно а час друго, зато по спавању дјетињем знам да тамо ноћу назеба, и сотога му се и повраћа грозница. Знам и то да Ви имате и сад и свагда важни послова, због кои морате се задржавати, по при свем том, да би се скорије утјешити могла, молим Господару Милостиви, и опет молим, пошљите Мијаила напред до у Свилаиницу, неодреците молбу моју, а ја ћу овуд послати пред њега свако средство коим ће се он дочекати, — немогу даље спосити дјете при себи неимати скоро, куд год погледим, куд се год осврнем, он ми фали.

Нити могу закосњавати се даље, ни очекивати, ни икога другог у Свилаенац пред дете шиљати, него сама собом са зором, поћићу, у име Божје у јутру, пред дјете, зато молим по сто пута, како примите ово писмо, смилујте се, поне дјетета ради, и пошљите га к мени у Свилаенац, гди ћу га ја већ очекивати; ја ћу жељно на њега изгледати од коећу га стране најпре смотрити, и да га у своја матерња објатија дочекам и примим.

Ја сам суруцији заповедила сјутра нај даље до ручка да буде код Вас, како ћете моћи Мијаила исти дан спремити, да не би за недјелник спремање одложили.

Овамо с бјелием смоком врло смо слабо, зато пошљите нам Стану Стану.

Милан је добро расположен, и весео је, тражи Мијаила свуда по свим собама, у канцеларји, и свуда куд су се год научили одати и играти, и пита кад ће доћи, жели и он за њим много, особито како смо кући присијели.

Препоручујући се у Милост Вашу остаем

Вашега Сијатељства
Милостивјејшег Господара

у Пожаревцу
27 августа 1827.
у полак дванаест
пред вече.

Искренњеша
Љубица

Писмо из Бачке, Т. И. у Бухару (Русија):

„Писано писмо у Ж. од Зорке.

Тошо, прими ожалошћени поздрав од твога друга, од твоје Зорке. Брате мој, и друже мој слатки, и усрдни, слатко те поздрављам.

Тошо, десет месеци има како никад нисам чула за тебе; сад сам први пут добила твоју карту и разумела сам шта си писо.

Да ли ти се, брате штогод приказало? кад је твоја Дренка издапула, твоје чедо, и Богу душу дало. Дренка је рањено.

Терету мој, не могу то дуго вући!

Тошо, брате мој рођени, ја од тебе никог рођенијег немам, и друже мој верни, верна сам ти до гроба мога.

Друже мој незаборављени, ето ти поздрав са срца мога. Поздрављам те тавним гласом, и болесним.

Жарко ми је умро већ девет месеци, а Дренка је трећи месец како је умрла.

И свуда сам лека тражила, и нигди јим лека нашла нисам. Дренку сам водила у Новисад доктору, па је казо да мора умрети; каже да је изтрунуло срце.

И ја сам здраво болесна, и морам умрети за њима. Од како сам њи изгубила, све сам моје здравље изгубила, и Бог зна, оћеш ме затећи, јели за мене нигде лека нема. Здравом сам болесна, ако оздравим то ће бити моја велика срећа.

Није ми жаво што ћу умрети, само да тебе видим, понда нека умрем. И нисам ни воде попила, колико сам суза пролила, јел кукам јутром и вечером. Да могу срце изчупати да ти пошаљем, онда би верово како је мени. Толико терета имам, да умрети морам.

Да чујеш како те је твоје чедо паметно спомињало у болести, — твоја голубица, а моја зеница, — па плакало, па каже: дадо моја, слатка лати моја, ја само имам тебе дадо, мој тата заборавио на мене, не мари за мене, кад никад не пише.

Тошо брате, леба имам, новаца имам, одела имам, и ланац под кукурузе имам, све имам — само деце моје немам, и здравља немам.

Тако сам децу чувала и одевала, да се није познавало да оца немају, ишли су као госпојчади. Купила сам Дренки капут плишани, а Марцика је купио капу плишану, и беле ципеле — све је остало иза ње! Само моји голубова немам.

Еј, Боже, морам умрети од терета тешког! Како кукам и плачем, да никад лица не сушим“

— — —

Пре но што ће да изда своју прву (?) збирку 1829 године, Едгар По је послао неколико песама Џону Нилу ондашњем директору Јенкиа, и замолио га за мишљење. Директор Јенкиа одговорио му је: „Кад би Е.-А. По из Балтимора, (чији су стихови о Небу — ма да их он сматра за куд и камо боље од свега што је до сада американска поезија дала, изузимајући две до три ситнарије — и ако празне речи,

празне речи готово извршене), био скромнији према самом себи, способан би био да напише лепу, ако не сјајну песму..."

На ове је речи песник одмах одговорио:

Ја сам млад, још нисам навршио двадесет година, ја сам песник, ако дубока вера према свакој лепоти може да створи песника од мене; и жудим да то будем у обичном значењу те речи. Радо бих дао сав свет када бих само могао да отелотворим макар половину идеја што се роје у мојој имагинацији. (Узгред, сећате ли се, или нисте никад прочитали, узвик Шелијев о Шекспиру: „Колико је идеја овим светом морало да отплови да би се један такав човек могао родити!“) Ја се обраћам вама, као човеку који воли исту ону лепоту коју ја обожавам — природну лепоту неба плавог и земље обасјане сунцем — не може бити чврстих веза од те, од брата брату. Није то довољно да они воле један другог, кад обојица воле истог оца — наклоности њине иду истим правцем, истим током, не мешајући се. Сада сам а и био сам, још од детињства, лењитина. Тако, зар се не би могло рећи:

„Жртеовао сам сву наклоност том занату лењивца
или задатак један погазио, ил оца једног не послушао“,

јер немам ни оца ни мајку.

Спреман сам да издам књигу „Песама“, које сам већином испевао пре моје петнајесте године. Поводом песме Небо, директор Јенкиа рекао је: „Он може да напише једну лепу, ако не сјајну песму.“ (Ово су прве охрабрујуће речи којих се сећам да сам до сада чуо.) Ја сам потпуно сигуран да до сада нисам написао ни једну, ни другу — али ја могу да одржим обећање и одржаћу га, ако ми буду оставили времена.

1870 године, 2. новембра, неколико дана после другог повратка својој мајци, Рембо је написао следеће писмо своме професору Изамбару, који је имао доста утицаја на младост овог песника:

Шарлвил, 2. новембра 1870

Господине,

— Ово само за вас —

Вратио сам се у Шарлвил један дан после нашег расстанка. Моја ме је мајка примила и ту сам... сасвим беспослен. Моја ће ме мати одвести у завод тек у јануару 71.

Па лепо! одржао сам обећање.

Умирем, распадам се у плиткости, у рђавости, у сивоћи. Шта ћете, грозно сам се зајогурио да обожавам слободну слободу, и... хрпу ствари да је то „беда једна“, зар не? — Требало је опет отићи још данас; и могао сам; имао сам ново одело, продао бих свој сат и живела слобода! — Дакле остао сам! остао сам! — и хтећу опет отићи небројено пута. — Хајде, шешир, капут, песнице у џепове, и напред! — Али остаћу, остаћу. То нисам обећао, али ћу учинити да бих заслужио вашу наклоност. Рекли сте ми то. Заслужићу је.

Захвалност коју вам имам, нећу знати да вам изричим данас више по прошлог дана. Доказаћу вам је. Када би било да се нешто учини за вас, умро бих да то учиним — дајем вам реч. — Имам још толико ствари да кажем...

Онај „без срца“

(На полеђини):

А. Рембо

Рат; још нема опсаде Мезиера. За кад? Не говори се о томе. — Испоручио сам вашу поруку Г. Девериеру, а ако устреба више што учинити, учинићу. — Овде, онде, чарке. Одвратне оспе идиотизма, такав је дух становништва. Лепе се ствари чују, знате! Сасвим обесхрабрујуће.

Следеће је писмо написао ЖАК ВАШЕ (Хари Цемс је узео име из једне књиге), који је постао за ово кратко време, од рата на овамо, готово легендарном личношћу. Својим чудним животом и страшном смрћу (самоубиством?) највише је утицао да

се створи цео један *état d'esprit* који је завладао читавом једном послератном генерацијом, а који је као неким случајем добио име *дадаизам*. Ми ћемо гледати на сваки начин да у једном од будућих бројева „Сведочанства“ дуже говоримо о овом младићу.

Од њега је остало само неколико интимних писама и цртежа, који нису никада били намењени штампани и публици.

14. 11. 18.

ГОСПОДИНУ А. Б.

Врло драги пријатељу.

У каквој ме молитви нашло ваше писмо! — Празан сам од идеја, и мало звучан, више но икад без сумње несвесан протоколист многих ствари, будуће — каква кристализација?... изаћићу из рата благо излазео, можда, ко дивни они сеоски идијоти (и то желим)... или... или... какав ћу филм одиграти? — Са аутомобилима лудим, знате, мостови што попуштају, и руке велике, што пужу на платну и каквом документу!... непотребном и неоцењивом! — Са састанцима тако трагичним, у вечерњем оделу, за палмом која слуша! — Па Чарли, разуме се, који се црека, зеница кротак. Полисмен забрављен у куферу!!

Телефон, без капута, са људима који се журе, са чудним овим покретима разломљеним — Вилијем. Р. Г. Еди, коме је шеснаест година, милијардери и ливрејисани Црнци, онако лепе косе беле пепеласти и монокл од кости. Он ће се оженити.

Бићу још кљусација, ил допов, ил истраживач, ил ловац, или рудар, ил гњурац. Бар Аризонски (*Whisky-Gin and mixed?*) и дивне шума корисне, знате за оне сјајне јачаче панталоне са ништољ-митраљезом, са добро избријан, и рукама тако лепим с драгим каменом. Све ће се ово пожаром свршити, кажем вам, или у неком салону, једном обогаћен. — Well.

Шта ћу да учиним, јадни пријатељу, да издржим ове последње месеце у униформи? — (уверавали ме да је рат завршен). — Дотерао сам не може се горе до краја... а још ОНИ на опрези... ОНИ сумњају нешто. — Да ме само ОНИ не уринушу док ме још држе у власти?

Читао сам чланак (у Филму) о биоскопу, од Л. А., са онолико пријатности колико могу, за овај тренутак. Биће доста пријатних ствари на томе да се поради, кад одрешен у слободи

И

ПАЗИ!

Хоћете ли да ми пишете?

Ваш добар пријатељ

Хари Цемс

МИЛАН ДЕДИНАЦ

Један од песника које ја највише волим и које читам увек, са све већим уживањем и са све више разумевања, јесте Милан Дединац. Извесне ствари које је он написао ушле су потпуно у мој живот као неке од народних песама које ми сачињавају један велики део детињства. Ми преживимо од живота оно што нам живот пружи и оно за шта смо способни да преживимо, али, чини ми се, да се у току целог живота још увек враћамо на старе доживљаје, да их новим искуством поправимо, доживимо, да им дамо један дубљи смисао. Отуда оно постепено премештање значаја са једног негдашњег доживљаја на други. Оно што је некада било само догађај физиолошки постало је, доцнијим повраћањем на њега, догађајем чисто духовним. Већ је један велики

психолог рекао је да оно што ћемо доживети сутра, измениће ретро-спективно целу нашу прошлост. Хтео сам да кажем да су песме Милана Дединца оне чијом се садржином неосетно враћа, да се многе ствари у прошлости исправе, допуне и да се недовршене ствари доврше. Његове песме не делују ваљда као доживљај који снажно и брутално уноси нове елементе у наш живот, тако да би идући дани долазили као извесно триљење и крвављење, ради измирења негдашње наше личности, са личношћу која треба од тада тек да постоји; већ теже, да се проткају кроз нас, да се вежу за све од почетка: од првих основа нашег живота до завршних принципа наше личности. То лежи не у њиховом квалитету већ у природи њиног постања. Песма која је рођена изненадном и наглом емоцијом деловаће увек као таква на нас; песма која тече као цели живот песников, у којој леже сва његова искуства, све основе и над њима све кристализације, тихе сублиматности бића, помешаће се са нашим развићем баш тако, као вино и мед. То је о томе, како прелази на нас поезија Милана Дединца.

Он је свакако први код нас који је успео да дође до једне апсолутне чистоће изражаја, до једне такве простоте саопштавања, да у први мах личи само на лирски тон и тек после више читања почиње деловати својим смислом. Код њега постоји цео развој једне идеје до момента када почиње њено значење; а он је први код кога сам приметио извесне слике, извесно композирање представа са чисто само осећањима. Оно што други песник постиже песничким облицима, сликовитим речима, и изричним казивањем, он добија само наговештавањем читавих редова, једва приметно уразличених, емоција. Ја не познајем већ само дванаест његових песама, и већ у њима даду се описати читави нарочити кругови емоција. Споменућу само један који је код њега необично карактеристичан. То је онај којим као да кружи његов дух, између света и дома; између матере, која је завршна, и света, који је бескрајан. Рекло би се као да са доласка из те бескрајности, неће га моћи ни један више пут ишчупати од дома.

*Мајко! Отварај врата
Отварај врата широм
Дошао ти је син.
Кад нема бољег мира,
Кад нема бољи стан,
Пусти га само нек уђе,
Пусти га нека се склони.*

За другове што туже.

И никакав се слом неће догодити а његов ће дух ипак осетити да му пут иде даље, и да ће и он поћи њим неумитно.

*Зашто нисам позвао све моје другаре
да пођем и ја с њима?*

— — — — —
Те нове пруге, тај најтежи бол!
 — — — — —

Ветар ми подрива кућу
 — — — — —

*Сву ноћ је падала киша и ветар туко
 — трго сам се из сна
 и прозор затварао.*

на ћу рано да пођем
 — — — — —

*О да л ће сванути јутра!
 О да л ће доћи часи!
 да једном, једном се кренем,
 Ох шта ћу ако ћутим,
 гадно ми ово место
 добро да се осменем.*

И ево тај дивни, најдубље опевани поновни полазак, који знамо.

Мајко, морало је да буде!

Онда те најбоље воли

кад од погледа бежи,

буди му добра

као му је боље, — код куће своје лене,

дуго да није

онда те најбоље воли — од тебе мајко, од Тебе кад се крије.

— — — — —
Ох мајко! мајко!

или ће доћи

да једном и ја се кренем

отет весео

свуда!
 — — — — —

Идем...

Попадало грање,

сломљено,

Пуна је трава

Мокра је трава.

И мени се чини да та чудна кружна путовања, кроз кишне тамне дане, где тек у подне сине сунце, и где се светлост и роса преламају, где пругама прним и сјајним заблесне тек први зрак, по пољима, крај шума и близу вода, воде увек неумитно оним болним додирима сусрета, који су нам најпре толико непојмљиви, а чији нам тајни смисао лепоте песник тек после открива. Ако читамо једну од најдивнијих поема, Црњансково Стражилово, ако читамо Књигу Радости, или песме Едгара

Поа, ми присуствујемо једноме кретању песника кроз апсолутно осамљене просторе. Ни сенке никакве људске ту нема. Код Црњанскога је та каткада као неки Адам, са Евом каткад, у лебдећем, пустоме рају, без биља и птица, у небеским круговима, у водијагу тамних звезда; код Миличића ако и одјекне из груди узвик људима, они су тако грдно далеко од њега, иза једнога зида од сунца, птица и грања. Тек им Ујевић осећа присуство, он их јасно препознаје и сећа им се имена, али их још увек своди, премда нису ни фантоме ни опомене као код Поа, на апоклиптичне и хералдичке знаке свог мозга. Код Милана Дединца, људи су на сваком његовом кораку, иза свакога зида његове собе, под сваким додиром његове руке. Једно су његова браћа, или другови, друго је његова сестра, или она чија судбина толико боли. И као да његове поетске речи и јесу само тихи јауци, што, при тим сусретним додирима, натерују бол, који би иначе остао у ћутању, да се искаже.

*О, што ме боли први пут глас те туђе девојке,
ко брату да јој приђем
ко сестру да је видим...
ал после, после, мајко, јутром да се не стидим...*

*Боље ме уби друже!
Боље ме уби
не буди зао друг...*

*Овде су тешке смрти,
друже,
овде где је поље сувише широко...
Где један по пољу,
где други на прагу ћути
где су нас разнели у траве и поља,
уморни пути.*

Ја знам једну тако величанствену легенду где су сестре неговале онога на кога је полегла судбина, косом му утирале прашне и уморне стопале и мирисима га помазивале. И овде сестра не плаче да брату тешко није. Он ће сести далеко од ње да је додиром ил речју не повреди; и опет ће отићи далеко од куће, да на вратима, сваким туђим, спомене име своје матере. Отићи ће у тај јутарњи дан „за другове што плачу“. И сад је сасвим јасно; први пут је то код нас, можда и не знајући сам за то, један песник љубави, милости и бола међу људима, једне искрене, неназначене, скоро неизречене љубави.

То није чулна, радосна љубав зеленог растиња; суза, страшна суза и сумња болно је стисла срце, и стидом замаглила очи. Самоћа и помна пажња душе, научила га је већ да не прилази људима до у часу када је општење са њима утешно, духовно и значајно. У тој самоћи која за увек чува у себи скичање сестре као рањеног пса, и одјек корака оног кога је већ збрисала смрт. То није чулна, орфичка љубав источ-

њачких мистерија, то није ни свечана љубав хришћанства, већ болна и сузна словенска љубав. То није песимизам, ни гађење на живот, ни одвраћање главе од њега, већ тешка и мутна вера у нов живот који ће на крају доћи, који ће иза болне Апокалипсе и Мучења морати доћи.

Блесни!

*сини кроз чуда,
кроз просторе! кроз снове!*

Прасни у град!

О тај блесак у оку, тај осмех у срцу!...

*Дижем руке у небо
кад оно црне дуге
— до краја у томе сну*

Уморне болесне очи Племените боје! Југарња брда далека!

*Боже, како пролазе!
иду свежи и чисти
стисни, стисни то срце
за душу што није знала.*

Гледај, ено се рађа!

И ето, ми смо дошли до тога да будемо убеђени, и да се обрадујемо. што је Милан Дединац, наш, чисто наш словенски песник, тако словенски каквих можда до сад нисмо ни имали; и већ одмах разумемо зашто код њега сва та трагања, истраживања, труд и рад песнички, који захва- тише широм целу Европу, нису била упућена спољном облику, новим законима форме, новим конструкцијама и елементима лирске грађевине, већ самом силажењу све дубље међ изворе емоција, већ одабирању њих, и оној нези која им је нужна да би се навикле, оне које су цветале у топлој полутами, на живот са речима под грубим шибањима буквалних и општих значења. Он им није давао ни риме, ни утврђене шеме, али је свакој даровао ритам без кога ове као да не би могле живети. Тако да су његове песме беспримерно чисте ритмички и музикалне; доведене непосредно до неких тонских, музичких рима чак, које се при свесном тражењу после више не би могле пронаћи.

Има стихова светлих и прецизних:

макар једаред, мајко, да сам му добро пришао!

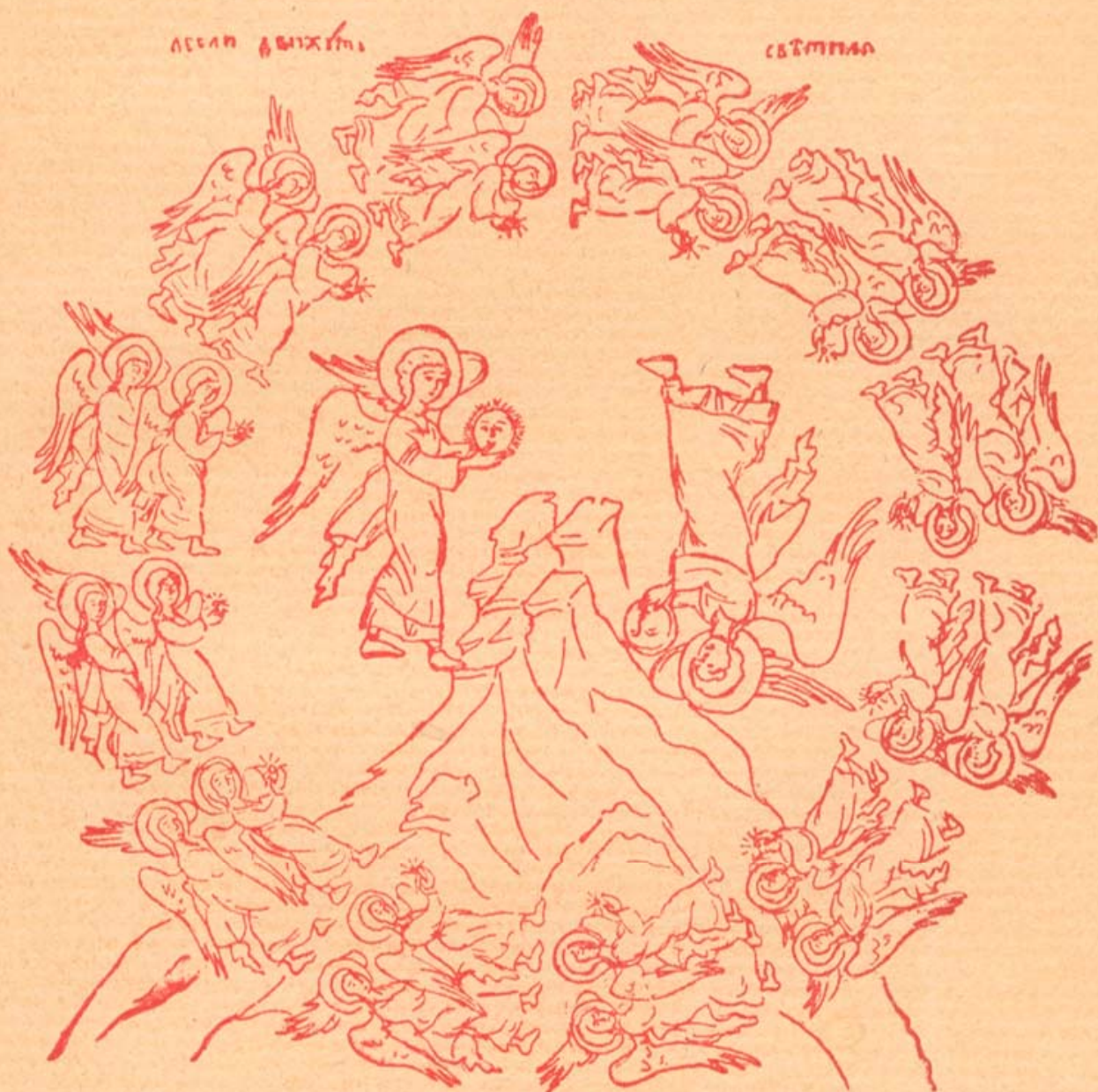
*О, брате, ма ко ми био, чувај сваког друга
да га добро приклониш на груди...*

Брате, друга воли кад ти се весело смеје.

има неразјашњивих мутних тајни, које су се тако испеле из дубине живота, као оне тамне рибе које изненади одједном светлост над океаном.

Девојка, којој Турци одводе брата, моли га да се још једном бар окрене не би ли му запамтила очи и навезла их себи на зарукављу. Он јој вели:

ЛЕВО ВЕЗИ ЦРНО БЕЗ ЦРВЕНОГ
ДЕСНО ВЕЗИ ЦРВЕНО БЕЗ ЦРНОГ;
КАКО ПЛАЧЕ ЦРНО ЗА ЦРВЕНИМ
ТАКО СЕЈА КАДА БРАТА НЕМА,
КАКО ПЛАЧЕ ЦРВЕНО ЗА ЦРНИМ
ТАКО БРАТАЦ КОЈИ СЕЈЕ НЕМА.

Ову композицију анђела звездоносца радио је 1649. год. Андрија Рајчевић, крај реке Врхобрежнице у близини Плевља у Херцеговини, илустрирајући свој препис Козме Индикойлова (С. Кр. Академија, XLIV, II разред, свеска 38).

